

Colo jos, colo mai jos

Colecția VASILE ROȘCA

38.

Colindă

Colo jos, colo mai jos,
Hoi lerui, lerui, lerui,
Doamne,
Colo jos, colo mai jos,

Pă râtuțu cel frumosu,
Ce turmă de oi s-o scosu?

Da' la turmă cine-și umblă?
Umblă-și Lariu păcurariu
C-on fluier înverigatu
Și c-on palțau adunatu,
C-on palțau încolțuratu.

De la Emilia Bota, 82 ani,
Orfăța, 2011

Pomuț rămurat

39.

Colindă

Pomuț rămurat,
Pomuț rămurat,

Da' la umbra pomului
Șede Maica Domnului
C-on fluier înverigat,
Tăt Îl cântă și-L sustină

Că jododii nu-L alină
De botăși Îl pălmuiesc
Și pă Cruce-L resteniesc,
'I bat cuie de hier în mână

Ritualuri și credințe la sărbătorile de iarnă din Bârsana

Făcutul pă orândă este un obicei legat de ziua de Sfântul Andrei. Ar putea fi inclus la superstiții sau la magie, dar fiindcă e strâns legat de această sărbătoare, îl vom descrie aici. În această zi fetele ajună ca să-și viseze viitorii soți. Înainte cu câteva zile, fură de la moară o mână de făină direct din covată iar de la jugurile boilor un resteu. Fetele frământă această făină în saramură. Aluatul este făcut turtă și copt între două focuri pă vatră. Focurile sunt bătute cu restetul furat până se coace turta. Seara fetele care au ajuns toată ziua merg la tăietor și rup în două pe creștetul capului această turtă. Jumătate o mănâncă iar pe cealaltă jumătate o învelesc într-o zădie și o pun sub cap. Din cauză că au mâncat pe stomacul gol pâine atât de sărată visează că le este sete. Cel care în vis le aduce apă, le va fi soț. Tot la Sfântul Andrei se leagă foarfecile și picioarele mesei cu un lanț zicând: *Eu nu leg foarfecile, ci gura lupilor; eu nu leg masa, ci picioarele lupilor*. Aceasta ar determina lupii să nu aibă putere de a se apropia și a striga ceva celui ce practică obiceiul.

Colindatul începe o dată cu intrarea în postul Crăciunului. Nu e vorba însă de a colinda pe la case, ci de dezlegarea interdicției de a colinda în restul anului. Nimeni nu colindă vara, căci e de rău augur; se spune că va fi frig și zăpadă. În postul Crăciunului poate oricine să colinde și de fapt acum se învață colindele pentru seara de Crăciun. Colindatul, în sensul cel mai deplin, are loc în noaptea de Crăciun, adică între 24-25 decembrie. Cu acest obicei frumos încep de fapt sărbătorile de iarnă și Anul Nou. În concepția populară, începe de fapt Crăciunul. I se acordă mai mare însemnătate Crăciunului decât Anului Nou. Copiii umblă cu colindul de cum apune soarele iar cei mai mari după ce ies de la slujba din noaptea Crăciunului. Obiceiul are o latură spectaculoasă foarte pregnantă. Cete de colindători umblă la casele celor din ceată, cât și la alte case. Nu sunt luate casele la rând. Tot acum flăcăii au prilejul de a-și manifesta tendința de a face curte fetelor cu care vor să se căsătorească în cășlegile de iarnă. La acestea se duc cu colindul și caută fiecare să colinde cât mai frumos și mai mult. Colindul are loc la geamul dinspre curte. În această noapte, nimeni nu închide porțile iar câinii sunt legați sau închiși. Dacă colinda e scurtă se lungește

Colindători; foto: Felician Săteanu

cu o parte umoristică, veselă, referitoare la greutatea de a colinda, cât și la darurile cu care vor fi răsplătiți:

De mi-ți da, de nu mi-ți da,
Mai mult nu v-oi colinda,
Că mi-i scurtă gubuța
Și mă tem c-oi îndeța.
Eu de-asăară tăt p-afară
Și calu mi-o cumpăzit
Și mi-i musai potcozit.
Cu potcoave de colac
Și cu cuie de cârnaț;
Ori mi-ți da un cotorog
O de oaie, o de porc.

După această încheiere sau după alta, colindătorul spune: *Agiungeți gazde mulț Crăciuni la anu cu pace și cu sănătate, ca-n sara de ia sară iar gazda răspundea: Cu dumavoastă di-mpreună, ziniți în casă.* Înainte se colinda și Miorița pe lângă colindele religioase și mai era *Balada lui Pinte*. Azi, balada lui Pinte nu se mai colinda iar Miorița este cunoscută doar de bătrâni, poate câțiva tineri din sat dacă o cunosc și ei. Miorița se colindă mai ales acolo unde au fost cazuri similare în familii de ciobani. Este cunoscută sub numele de *Colinda păcurarului* sau *Colinda oilor*. În asemenea familii, colindătorii sunt rugați să o colinde și în casă. Balada Miorița făcând parte dintr-un gen în descompunere, s-a refugiat în repertoriul colindelor. Refugiată în colindă, ea are specific de melodie cât și de text. Întâmplarea are loc tot în timpul transumanței și ciobanul știe dinainte. De unde? Nu ni se relatează. După comportarea celor doi ciobani. Motivul oii năzdrăvane lipsește și testamentul ciobanului e în linii mari același. Ciobanul din această variantă se pare că este mai legat de viață în general. El dorește să fie înmormântat:

Și pă cap îi pun cunună,
Cunună de stini stinoși
Și acolo îi Hristos.

De la Emilia Bota, 82
ani, Orțâța, 2011

S-o tufă de litru verde

40.

Colindă

S-o tufă de litru verde
Da, liu, liu, liu,
S-o tufă de litru verde.
Mândru fogodău să vede
Da-n fogodău cine șede,
Șede, șede-și Moș
Crăciun
C-on palțau mândru la
mână,
C-o turmuță de uăi,
Tăt le mână și le-adună.

De la Emilia Bota, 82 ani,
Orțâța, 2011

Pă dealu cu stânjenii

41.

Colindă

Pă dealu cu stânjenii,
Pă dealu cu stânjenii

Mândru-și d-ară plugarii,

Da' nu-și d-ară ca unu,
Ca unu, ca Onuțu

Că c-o mână opt boi mână,
Și cu una grâu samână
Și cu una flori culeje
Și le leagă și le-adună,
Ca și-și fac-o cununică
Și o deie la drăguță.

De la Emilia Bota, 83 ani,
Orțâța, 2012

În drumuțul fetelor,
În calea nevestelor,
În locu găleților,
În strunguța oilor,

cu fluierul și trâmbita în mână. Motivul maicii bătrâne diferă din motive lesne de înțeles. Ciobanul nu va fi căutat de mamă ci ea îl va aștepta acasă, cu cină și cu apă după obiceiul pământului. Aceasta pentru că în Maramureș femeile nu au acces la stână. Pentru a o ocroti pe mamă de durerea morții fiului ei, acesta îi transmite că a rămas mai în urmă și e pe cale să vină. Lipsește de asemenea motivul morții – nuntă, în locul lui se strecoară o ușoară aluzie la moartea prinucidere. Astfel ciobanul rămâne:

Sus la poarta ceriului

Pă vârv de munte
Cu vo două oi cornute
Că nu pot zâni de crunte.

42.

Colindă

Prin urmare, a rămas în vârful muntelui, deci nici n-a plecat, cu oi crunte, adică pătate cu sânge. O altă aluzie:

Sus la poarta ceriului,
Sus la poarta ceriului,

Am rămas pă cele groape
Cu oile cele știoape.

Jos la poala raiului,
Este-on pom mândru-nflorit,
Da' la umbra pomului,
Șede-și Maica Domnului
C-on păhar galbăn la mână,
Tăt închină și suspină.
Vine-on înjer și-o întrebă:
- Ce suspini, Măicuță dragă?
- Da' io cum n-oi suspina?

Deci în locuri ascunse. Așteptarea va fi zadarnică și continuă până când cei de acasă se vor obișnui cu ea. Nici din această colindă nu se știe dacă ciobanul a murit sau nu, până la urmă. Fiind genul în descompunere, probabil că balada cuprindea și celelalte motive. Refugiată în colind ea este pe cale de dispariție și aici. Se vede aceasta din faptul că unele versuri sunt simple fragmente fără rimă:

Căț' oameni îs pă pământ
Tăt în crâșmă-s rând la rând,
Tăt închină și suspină
Și pă Dumnezău cel Sfânt
Îl suduie cât îl pot.
Dumnezău așe le spune:
- Oameni buni, nu înjurat',
Că îț' vini judecaț'
Și atuncea la județ
Nu îț' știi care de care
Să spuneț' că ce-aț' făcut.

Numa așe ș-o dzâs
Dragii miei frățioarei
Voi de mi-ți omorî
Pă mine mă-ngropaț
În vârvuțu muntelui.

De la Emilia Bota, 83 ani,
Orțâța, 2012

Plugușorul este un obicei întâlnit în noaptea de Anul Nou. În Bârsana el s-a pierdut demult, fiind reintrodus de către copii și practicat numa de către aceștia. Se aseamănă cu Buhaiul. Câțiva copii, cu clopote și cu o bărbântă de care este legată o curea de cauciuc ce scârțâie când e întinsă, umblă de cu seară și rostesc

plugușorul la geam. Sunt chemați apoi în casă și cinstiți.

Vizitele sunt un obicei cu o latură superstițioasă în dimineața de Anul Nou. Bărbații din vecini încep să-și facă vizite unul altuia, aceasta pentru ca fiecare din ei să aibă prima dată la casă un bărbat ca vizitator. Dacă din întâmplare vine o femeie prima dată la casă, se spune că este de rău augur.

Ghicitul este de asemeni un obicei cu caracter superstițios, legat de dorința de căsătorie și cunoașterea viitorului partener. Deoarece se practica numai la Anul Nou l-am inclus ca obicei de peste an. În Bârsana, fetele și flăcăii pun sub mai multe farfurii pâine, sare, un cercel, cărbune și piper. În timp ce se aranjează farfuriile, cel ce urmează să ridice una din ele este întors cu spatele la farfuria. Dacă ridică farfuria cu pâine, partenerul de viață va fi bun; de ridică sarea, va fi bogat; la cercel va fi frumos; de-i cărbune va fi urât; în caz că e piper sub farfurie, va fi rău.

Peșitul alegoric este un obicei întâlnit se pare numai aici și practicat în noaptea de Sfântul Ion (7 ianuarie). Are o latură umoristico-satirică, pe lângă cea de bun augur. Flăcăii organizați într-o mică ceată umblă cu o sanie alegorică, frumos împodobită, pe care au pus un flăcău. Acesta este peșitorul, tras de ceilalți și purtat pe la casele cu fete. Intrați cu el în curte, flăcăii strigă numele gazdei cerând fetele în căsătorie:

(Cutare) Am zinit să ne dai
Că am știut ca ai
Fată de patruzăci de ai.

De obicei se spune despre fată că este bătrână, strigându-se un număr exagerat de ani, căci în felul acesta, tatăl ei s-ar speria și ar mărita-o mai iute. La casele unde sunt fete bătrâne, vârsta lor apropiindu-se de cea strigată, acestea se supără și adesea peșitorii sunt scoși din curte cu ciomege. Totuși fiind un obicei, chiar unele fete bătrâne se amuză și de haz, de necaz, îi cheamă în casă, unde peșitorii sunt cinstiți.

Scăldatul la Bobotează este un obicei care nu se mai păstrează. Fete și flăcăi merg de cu seară și fac produs (copcă). În gheață, unde nu e apă adâncă, la miezul nopții de Bobotează, se duc și oricât ar fi de mare ger, își scufundă o dată tot corpul, până peste cap, în apă. Apoi ies și fug acasă. Se zice că în această noapte, apa ar fi prefăcută în vin și n-ar fi atât de rece ca în mod obișnuit. Cei ce se scufundă se curăță de boli sau farmece și le previn pe cele viitoare. Este și aici vorba de apă ca element purificator.¹

¹ Material cules în 1964 de la bătrânii comunei Bârsana;

Dumnezo' di la-nceput

43.

Colindă

Dumnezo' di la-nceput
Tată lumea o făcut,
Mai întie pe Hristos
Și p-Adam foarte frumos
Și pă Eva o tâlnit
Și l-olaltă i-o vujit
Și în rai că i-o băgat
De tâte lor de, le-o dat,
Num-on pom mândru-
nflorit,
Di la ala i-o oprit.
Vine-on șerpe verinos
Ș-aplecără-o creangă-n
jos
Și on măr că o luat
Și la Eva i l-o dat
Și Eva l-o îndemnat
Și p-Adam de o-mbucat.
Vine Domnu' și le spune:
Tu Adame-i mere jos
Și-i lucra ca-on păcătos
Și tu, Evă, încă-i mere
Și-i naște prunci cu
durere.

De la Emilia Bota, 83
ani, Orșata, 2012